

Dr. NICOLAE BALCĂ

**CRIZA SPIRITUALĂ MODERNĂ
ȘI CAUZELE EI**

SIBIU, 1934

SUCEAVA, 2005
TIPARUL MÂNĂȘTIRII
„SFÂNTUL IOAN CEL NOU” SUCEAVA

Dr. NICOLAE BALCĂ

**CRIZA SPIRITUALĂ MODERNĂ
ȘI CAUZELE EI**

SIBIU, 1934

SUCEAVA, 2005
TIPARUL MÂNĂȘTIRII
„SFÂNTUL IOAN CEL NOU” SUCEAVA

Retipărire la Tipografia „Sfântul Ioan cel Nou” Suceava

Criza spirituală modernă și cauzele ei

Cuvântul *criză* are mai multe sensuri. Mai întâi, se înțelege prin acest cuvânt un proces biologic, adică trecerea de la un stadiu al vieții la un alt stadiu. Această trecere nu se face întotdeauna liniștit, ci de cele mai multe ori prin revoluții nespuse de mari. Ea poate fi transformarea întregului organism spre noi posibilități de existență, sub imperiul noilor condiții, care au determinat această transformare. Aici se înțelege, prin cuvântul *criză*, o stare care se naște acolo unde un echilibru stabil organic, sufletec sau spiritual devine labil. Se mai vorbește apoi de *criză* și în medicină, de exemplu, când o boală a ajuns în punctul cel mai periculos, care este întotdeauna hotărâtor pentru viața bolnavului.

În acest sens vorbim și noi aici despre *criză*, căci aceasta este starea în care trăiește omul veacului nostru. „Fundamentele vieții au început să se clatine și toate condițiile vieții spirituale au devenit problematice”¹. Sunt durerile în care se naște un nou veac. Șuvoiul vieții își schimbă cursul; el a părăsit albia veche, dar încă nu a găsit o alta nouă. Toate

¹ N. Berdiaev, *Die geistige Situation der modernen Welt*. „Die Tatwelt”, 1932.

formele vechi ale vieții încep să dispară în haos, ceea ce face ca omul modern să trăiască într-o deznădăjduitoare nesiguranță. „Nouă ne-a fost dat să trăim în timpul istoric de trecere de la o epocă la alta”². Noi trăim într-un timp în care fundamentele materiale, morale și spirituale ale vieții se prăbușesc, nemairămânând nimic valabil și demn de credință. Noi nu mai credem „în omenire, în umanitate, în puterea mântuitoare a științei și nici în mântuirea prin democrație”³. Noi avem sentimentul că stăm în fața celei mai însemnate hotărâri în lupta cu puterile care din întuneric domnesc în lume. Părinții noștri aveau conștiința că, în lupta cu acești demoni, sunt în posesia unui plan strategic, cu ajutorul căruia ei sperau să învingă. Ei aveau concepțiile lor despre lume și viață. Pentru noi, aceste concepții nu mai au nici o valabilitate⁴. Noi nu mai credem în aceste sisteme minunate ale rațiunii, căci tocmai credința în ele ne-a adus acolo unde ne aflăm astăzi. Turnurile clădite de rațiune au început să se năruie și noi ne aflăm în fața chinuitoarei întrebări dacă viața nu va dispărea în nimic. „Filozofia și-a recunoscut neputința ei în fața realității și-și retrage trupele pe întreaga linie. Ea recunoaște că nu este în stare, nu numai cum văzuse Kant, să dezlege enigma realității, ci nici chiar să

² *Idem, Das neue Mittelalter*, Darmstadt, 1927, p. 13.

³ *Idem, Die geistige Situation der modernen Welt*.

⁴ Vezi Jaspers, *Die geistige Situation der Zeit*, Leipzig, 1932.

contribuie cu ceva la formarea vieții sau la clădirea statului”⁵.

Criza care a cuprins toate domeniile vieții este o criză a omului care trăiește sub domnia inteligenței și a rațiunii⁶. Se vorbește despre o criză a statului, a credinței, a Bisericii și a religiei, tocmai pentru că această criză este o criză a omului. Semnul timpului nostru este haosul. „Trăim ca în timpul unui cutremur, când stabilitatea pământului începe să fie nesigură și oamenii fug într-o panică de nedescris, nemaștiind nici unul unde să se salveze”⁷. Și asta din cauză că omul modern a rupt legătura cu Dumnezeu, prin Care viața lui căpăta sens și înțeles, și acum stă deznădăjduit în fața nimicului, în care viața lui este pe cale de a se prăvăli. Ceea ce era timp de secole lumea omului, se pare că astăzi nu mai există. Se pare că omul trăiește pe treapta nihilistă a existenței lui, negându-și paternitatea, fără să se mai simtă drept creatură a unei puteri veșnice, el crede, că este creatorul lui însuși și al lumii care îl înconjoară.

Este foarte necesar, pentru înțelegerea crizei spirituale moderne, să punem această criză și toată atitudinea omului modern față în față cu omul antic și cu cel al evului mediu. Nu este posibilă înțelegerea

⁵ Karl Heim, *Glaube und Denken*, Bd. I, 1934.

⁶ Conf. N. Berdiaev, *op. cit.*, Jaspers, *op. cit.* și Fritz Heinemann, *Neue Wege der Philosophie*, Leipzig, 1929.

⁷ Heinemann, *op. cit.* p. 12.

timpului nostru, a cauzelor crizei în care el se află, a nașterii și a ființei acestei crize, decât prin comparația concepției pe care omul modern o are despre sine cu aceea a omului antic și a evului mediu.

Omul antic (și noi înțelegem aici pe grecul antic) trăia ca fiind o parte a universului. Pentru el, universul nu era un haos, ci cosmos: el era un organism. Noi putem, cu Fritz Heinemann, să definim pe acest om antic ca fiind un microcosmos, în care se reoglindea macrocosmosul. Pentru grec, universul era plin de viață și însuflețit: așa cum este omul, cum este animalul și cum este și planta. Lumea era pentru el o armonie născută din contraste. Ea nu era însă născută în virtutea întâmplării, ci în virtutea unui principiu ordonator al rațiunii supreme, al Logosului, care stăpânește ca principiu dumnezeiesc atât universul, cât și pe om. Pentru grec, mersul întâmplărilor nu avea caracterul relativităților istorice, el nu putea fi influențat nici de bunul plac și nici de părerea omului, ci el se desfășura după îndreptarul aceluiasi Logos, după îndreptarul rațiunii veșnice⁸. Grecul se simțea legat de un principiu metafizic veșnic, care dădea vieții, lumii și acțiunii omului un sens nespus de adânc. „Ei (grecii) nu erau zei, nici exemple veșnice pentru timpuri veșnice, însă în ei trăia

⁸ Vezi Liebert, *Die Geistige Krisis der Gegenwart*, p. 24.

năzuința spre dumnezeiesc”⁹. Tot ceea ce făcea grecul avea sens adânc, pentru că el raporta toate acțiunile sale, cât și lumea, și viața lui, la acest Logos veșnic.

Ca și pentru grec, și pentru omul evului mediu, pentru creștin, Dumnezeu era cel mai înalt principiu, prin care lumea și totul în univers s-a făcut, și prin Care viața lui primea un sens adânc. El vedea lumea naturală ca fiind în dependență de lumea supranaturală. Pentru el, lumea naturală nu era altceva decât opera minunată a Aceluia care crease și pe om. De aceea, omul nu se mai apreciază ca o reogîndire a microcosmosului sau ca un colaborator al lui Dumnezeu la crearea lumii, ci el se consideră „drept o făptură a unei ființe transcendente într-o lume mărginită, în fața voinței căreia se pleacă, trăind după cuvintele revelate prin Fiul lui Dumnezeu și după tradiția care îl leagă cu aceste cuvinte”¹⁰. Dumnezeu este transcendent, El este ființa absolută, și creatura este ființă numai în sensul pe care îl dă creația. Dumnezeu este principiul absolut al lumii și singura putere creatoare în această lume, și prin aceasta, în ceea ce privește ființa, El este deosebit în mod fundamental de creatura Lui. Omul și lumea sunt oarecum ființe numai de ordinul al doilea, căci ele sunt create și

⁹ Kinkel, *Geschichte der Philosophie von Sokrates bis Arist.*, p. 3.

¹⁰ Fritz Heinemann, *op. cit.*, p. 23.

contingente. Aceasta este ideea absolutului, și de acest absolut este dependentă atât viața în mare, cât și în mic. De aceea, rezumând, putem spune că scopul și singurul sens al vieții omului din acest ev este acela de a realiza voința lui Dumnezeu în lume. *Amor dei*, iubirea de Dumnezeu și a aproapelui era pentru acest om porunca supremă a vieții lui.

Omul antic vorbea cu universul, acela al evului mediu vorbea cu Dumnezeu. Omul modern cu cine vorbește? El vorbește numai cu sinele. Omul antic se înțelegea pe sine ca fiind un microcosmos, acela al evului mediu ca fiind creatura lui Dumnezeu, cel modern crede că el este punctul central al lumii și cheia de înțelegere a istoriei și a universului¹¹. Omul evului mediu clădea biserici care trădează neliniștea sufletului său după Dumnezeu. Omul modern clădește biserici „care nu se deosebesc întru nimic de hambare și de studiouri de filmat”¹² (prezintă situația din occident). Omul modern crede numai în conștiința sa, care pentru el este forma creatoare a lumii. Spiritul se creează pe sine însuși prin cunoaștere. Acest spirit detronează pe creator și realizează sistemele speculative ale idealismului filosofic, în care Dumnezeu devine o simplă idee.

Centrul omului antic și al evului mediu era ancorat în metafizic, adică el avea conștiința că este

¹¹ Vezi Koepp, *Die Gegenwärtige Geisteslage und die dialektische Theologie*, Mohr, Tübingen, 1930.

¹² Hans Zbinden, *Technik und Geisteskultur*, 1934, p. 5.

în dependență de un principiu transcendent, din care el își are obârșia. Centrul omului modern este în sine însuși. În urma Renașterii, a Umanismului și a Reformei religioase, omul rupe toate legăturile cu Biserica, cu Statul, cu credința și își construiește în artă, în știință și în concepțiile filosofice, o lume aparte prin propriile-i puteri. „Principiul individualizării devine înțelesul evoluției culturale”¹³.

Mijlocul prin care această evoluție se realizează este voința spre maturitate, spre autonomie, a spiritului eliberat de toate legăturile tradiției și ale credinței. Aceste tendințe spre subiectivism și titanism ale omului au pătruns, în mii de variații, în toate domeniile vieții, de la năzuințele religioase ale Reformei și până la etica filosofică, înțeleasă ca teorie a dreptului pe care îl are omul, acela de a-și face singur legea.

Omul antic și al evului mediu trăiau în univers ca într-un întreg plin de sens. Pentru omul modern, universul este un haos care abia prin rațiunea omului devine cosmos: între om și Dumnezeu se interpune rațiunea și intelectul care rup raporturile și legăturile omului cu Dumnezeu și, prin aceasta, dispăre orice sens din lume. Acesta este un proces de dezagregare, care își are rădăcinile, după noi, în concepția despre om și despre lume a idealismului-umanist, care neagă orice raport al vieții și al

¹³ Koepp, *op. cit.*, p. 15.

omului cu un Dumnezeu transcendent. Urmările fatale ale transformării transcendenței în imanență se văd în special în domeniul religios. Spiritul pământului se redeșteaptă când ca zei păgâni, când ca suflet al lumii, când ca simbol al puterilor instinctului. Dumnezeu revelat prin Cuvântul întrupat devine spirit al universului sau idee rațională despre Dumnezeu, cea mai pură idee apriori asemenea unei existențe ideale de valoare, creată de mintea noastră, pe care o cuprind toate religiile pământului și care nu este altceva decât o idee regulativă, care nu are alt sens decât acela de a crea acțiunii morale a omului o unitate¹⁴. Dumnezeu devine așadar, pentru omul veacului modern, o simplă ficțiune, cum a formulat-o Wainhinger, căci aceasta este ultima consecință a acestei imanentizării. Și biserica, e vorba de biserica protestantă, în loc să se opună acestui proces, a ajutat la desăvârșirea lui. Primul pas l-a făcut Luther prin aceea că a negat autoritatea bisericii și a papei¹⁵. Al doilea pas se face cu nimicirea autorității Bibliei și a Revelației prin critica biblică a veacului al XVII-lea. Al treilea pas se face cu separarea religiei de dogme și ancorarea ei în sentimentul individului, așa cum o găsim în pietism și la Schleiermacher. Cel

¹⁴ Vezi Heinemann, *op. cit.*, p. 31.

¹⁵ Negarea autorității papale este cea mai însemnată faptă a Reformei, însă nu și negarea autorității Bisericii și separarea religiei de dogme.

din urmă pas se face prin negarea religiei de către ateism, drept caracteristică a luptei dintre credință și știință¹⁶. „Cu cât ideea despre Dumnezeu pierde din puterea ei supranaturală, cu atât se ridică poziția omului, și perioada aceasta nu se poate caracteriza altfel decât ca o perioadă de preamărire a omului și a desăvârșitei rupturi dintre om și Dumnezeu”¹⁷. Omul modern fundamentează această glorificare a lui pe rațiunea sa. El neagă transcendentul, pentru a nu recunoaște, ca absolut valabil, decât imanentul. Prin aceasta, legătura dintre Dumnezeu și om, Dumnezeu ca transcendent al omului, este negată. În locul Bisericii, care desăvârșea această legătură, omul modern creează cultura. Cultura devine un idol al omului, căci el crede că numai în domeniul culturii își poate realiza autonomia, că numai în cultură și prin cultură se poate regăsi pe sine. Încrederea omului modern atinge culmea în ideea de libertate și autonomie, care au drept consecințe ultime individualismul și liberalismul modern.

Dacă am face o comparație între cultura evului mediu și cea a „veacului luminilor”, din a căror încordare rezultă criza culturii moderne, atunci am vedea că este vorba de deosebirea adâncă dintre o cultura teonomă și una autonomă. Cultura evului mediu era teonomă. Noi înțelegem prin cuvântul teonom o atitudine spirituală, al cărei sens adânc

¹⁶ Heinemann, *op. cit.*, p. 32.

¹⁷ *Ibidem.*

este acela că toate formele și realizările ei se împărtășesc din puterile veșnicului, din Dumnezeu. Cultura acestui ev era ancorată în transcendent, căci ea era creată nu de omul care-și pierde sufletul în exterior, ci de acela al cărui suflet era însetat după veșnic, după Dumnezeu, și care trăia cu privirile întoarse în adâncurile cele pline de taină ale sufletului său. De aceea creația lui nu-și avea justificarea și cauza în ea însăși, ci avea un caracter simbolic. Valoarea ei proprie rămânea pe planul al doilea, căci pentru creștin, valoare absolută nu avea decât izvorul din care el se adăpa. De aceea, cultura creștină a evului mediu a fost o cultură teonomă.

Cultura luminismului și a veacului nostru este autonomă. Prin *autonomie* înțelegem tocmai contrariul teonomiei. Rațiunea începe să se simtă, în epoca Luminismului, matură, și, de aceea, caută să formeze toate raporturile vieții după principiile și pretențiile ei. Pentru omul veacului nostru, care pretinde că este autonom, norma culturii și a vieții nu mai poate fi revelația supranaturală a lui Dumnezeu, ci așa-zisele adevăruri ale rațiunii. Rațiunea devine forul suprem de judecată. Omul „veacului luminilor” neagă revelația supranaturală, încercând să găsească pentru toate domeniile spiritualului, cât și pentru religie, anumite principii, care își au temeiul în rațiune. Și lui îi reușește aceasta operație, întrucât zice, parafrazându-l oarecum pe Hegel, pentru care tot ce este rațional,

este natural, și tot ce este natural, este și rațional. *Rațional și natural* sunt caracterele care constituie evidența omenescului. De aceea, nici autoritatea și nici tradiția nu mai pot fi puncte de plecare pentru formarea vieții omului, ci singură rațiunea are acest drept. Crezând că el nu trebuie să asculte decât de porunca rațiunii, omul a creat o „religie naturală”, un „drept natural”, o „etică naturală” și o „educație naturală”, ceea ce înseamnă că el năzuia să creeze o cultură fundamentală numai în adâncurile eului rațional, însuflețită numai de patosul ideii umane și de principiul autonomiei.

Consecința acestei năzuințe este criza spirituală în care se zbate veacul nostru. În năzuința lui spre libertate absolută, și în nemărginita lui încredere în bogăția și posibilitățile rațiunii, omul rupe legăturile metafizice și religioase cu Acela Care este creatorul și centrul lumii, devenind el acest centru. Autonomia eului omenesc nu este altceva decât postularea libertății ca supremă realizare a omenescului, făcând din om măsura tuturor lucrurilor. Eul omului modern se pretinde autonom, pentru că el nu mai recunoaște o altă putere dincolo de granițele omenescului. Justificarea și certitudinea că așa trebuie să fie îi sunt date acestui om de efemerele realizări ale spiritului în domeniul culturii. Trufia și nemărginita încredere a spiritului omenesc s-au unit pentru a-L detrona pe Dumnezeu. Omul veacului al XXI-lea nu mai crede

în Dumnezeu, pentru că acest Dumnezeu nu mai poate exista alături de eul lui absolut autonom¹⁸, pentru că acest om își este sieși Dumnezeu.

Noi credem că nu greșim când pretindem că cel mai vinovat de criza spirituală în care noi trăim este idealismul-umanist, deoarece criza spirituală apuseană nu este decât o criză a umanismului¹⁹. Umanismul, zice Forsthoff în cartea amintită, este cauza crizei spirituale. Homo-humanus, „omul în sine”, construit de sistemele idealiste umaniste, cu pretențiile lui creatoare absolute, a făcut ca să se nască o tensiune extraordinară între viață și realitate. Criza actuală este consecința nesocotirii realității. Dorința omului după libertatea spirituală a dus la liberalismul modern, care, căutând să realizeze aceste pretenții nebune de autonomie ale eului omenesc, a rupt până și cele mai necesare legături ale vieții. Ideea pe care se fundamentează acest liberalism este ideea de libertate, înțelesă în sensul de negare a oricărei legături și a oricărei autorități exterioare: omul este liber de orice răspundere în fața lui Dumnezeu, în fața comunității și în fața semenilor săi, pentru că eul său este, pentru el, autoritatea supremă și idolul căruia el i se închină.

Liberalismul acesta care la început se afirmase

¹⁸ Vezi Jaspers, *Die geistige Situation der Zeit*, p. 130.

¹⁹ Vezi nespus de interesanta carte a lui Forsthoff, *Das Ende der humanistischen Illusion*, p. 66.

numai în domeniul politicului, astăzi a cuprins toate domeniile de manifestare ale vieții omenești, până la educație, etică, morală și religie, rupând orice legătură a omului cu ontologicul. Liberalismul, ca un copil spiritual și credincios al idealismului, a ridicat altar de închinare unui singur zeu: eului omenesc. Și pentru că idolii sunt efemeri, ca și realizările înfiripate în numele lor, tot asemenea și turnul iluziilor umaniste, clădit în numele acestui zeu, a început să se năruie. Credința în libertatea absolută a spiritului omenesc și în puterea lui creatoare, nemărginită, a făcut să dispară ordinea, care de veacuri stăpânea viața omului²⁰. Trezit acum din beția măririi și înfricoșat de golul și prăpastia care amenință să-l înghită, omul începe să-și dea seama ce s-a întâmplat cu el. Încrezut în spiritul său subiectiv ca „ratio”²¹, omul s-a desprins de realitatea dată lui prin creație, cu dorința de a deveni liber. Libertatea aceasta era însă o simplă iluzie. Libertatea spirituală, înțeleasă ca libertatea omului în fața lui Dumnezeu, a fost transformată de liberalismul modern în individualism și interpretată ca un drept absolut de autodeterminare a omului și ca eliberarea individului de conștiința heteronomă.

²⁰ Vezi Gogarten, *Glaube und Wirklichkeit*, Iena, p. 68.

²¹ „Filosofia mai nouă a căutat să dovedească dumnezeirea intelectului și a recunoscut că numai rațiunea este dumnezeiască și ființă absolută”, Feuerbach, *Grundsätze, der Phil. W. W. II*, p. 273.

„Dar se pune întrebarea: în numele cui se face această eliberare? Ea se face în numele omului, în numele ideii de umanitate. Acesta nu poate fi un răspuns, căci omul nu poate elibera pe om în numele omului, din motivul că omul nu-și poate fi sieși țel”²². De aici rezultă golul vieții omului modern! „Totul, ceea ce el a câștigat în lărgime, a pierdut în adâncime. Eliberarea lui a fost deștrădăcinare”²³. Metafizicul a dispărut înapoia spațialului și a temporalului, care trec pe primul plan al vieții. Și acest secol a fost numit de aceia care se cred chemați să eticheteze devenirea spiritului omenesc, „secolul luminii”, spre deosebire de întunecatul ev mediu²⁴. Este veacul în care rațiunea omului cunoaște cele mai mari triumfuri: veacul descoperirilor, al eliberărilor și al cunoașterii; veacul „des befreien”, an sich selbst sich berausenden Menscheistes”²⁵. Caracteristica acestui veac este, după cum am amintit și mai sus, negarea oricărei entități dincolo de granițele omenescului și afirmarea până la absolut a eului omenesc. De aceea, nu am putea caracteriza mai bine acest secol de trufie al spiritului omenesc decât

²² E. Günther Gründel, *Die Sendung der jungen Generation*, München, 1933, p. 323.

²³ N. Berdiaev, *Das neue Mittelalter*, p. 26.

²⁴ N. Berdiaev a arătat cât de falsă este această părere (vezi și „Das neue Mittelalter”).

²⁵ E. Günther Gründel, *op. cit.*, p. 319.

numindu-l luciferic.

Trufia aceasta luciferică a lui *homo-humanus* este cauza crizei în care se zbuție omul Apusului. Asemenea lui Lucifer, omul devine sclavul unei puteri anonime, nemiarecunoscând legătura care îl unea cu obârșia lui metafizică, cu Dumnezeu și nici aceea, dată prin creația lui, cu ceilalți oameni. În această stare ne aflăm noi acum. În locul legăturii existențiale ca temei al oricărei comunități omenești au intrat organizații bazate pe libertatea absolută a omului. În locul răspunderii și ascultării omenești, domnesc egoismul și bunul plac al așa-zisei personalități creatoare. Omul nu mai este înțeles decât ca putere de lucru, întrucât asupra lui nu dispune decât anonimatul eului său.

Omul veacului luminilor, care privește așa disprețuitor spre omul antic și spre cel al evului mediu, nu mai crede în Dumnezeul revelat de eternul Logos întrupat dintr-o Fecioară prea curată. În cine crede el atunci? De cine ascultă el? Pe cine servește el? „El, care susține că nu mai crede decât în ceea ce el pipăie, vede și înțelege”²⁶ și care nu înțelege decât „ceea ce el însuși creează”²⁷, crede că a nimicit idolatria pentru totdeauna, neînțelegând că idolul căruia i se închină el, adică intelectul, este așa de mic și așa de efemer, cum n-a mai fost niciodată vreunul. Omul nu poate trăi fără credință, dar nici să

²⁶ Gogarten, *Politische Ethik*, Iena 1933, p. 140.

²⁷ Fritz Heinemann, *op. cit.*, p. 14.

realizeze un ateism consecvent. Dacă el pierde credința în Dumnezeu, începe să se închine la idoli. Când se depărtează de Dumnezeu, el cade în idolatrie. De aceea, vedem că astăzi au început să învie o mulțime de idoli în toate domeniile vieții”²⁸. Așa este, de exemplu, cel mai mare dintre acești idoli, este eul omului însuși. Din erezia umanist-idealista s-a născut idolatria liberalismului modern, crezul în atotputernicia rațiunii și în libertatea eului și a spiritului omenesc.

Aceeași nebună dorință a omului după autonomie și libertate a dat naștere în domeniul politic formei de stat democratice, fundamentată pe principiul autonomiei și al libertății eului omenesc formulat de revoluționarii anului 1793 și de ideologii idealisti-umaniști. Democrația este un copil spiritual al acestui liberalism, în care puterea emană ca un drept de la națiune, națiune înțeleasă ca suma indivizilor care trăiesc într-un stat. Omul, individul singular, este liber față de orice autoritate exterioară: el nu se recunoaște ca domn și stăpân al său decât pe sine. Voințele libere și autonome ale eurilor individuale adunate dau acea vestită „volonté générale” a lui Rousseau, care este considerat părintele democrației. Această „volonté générale” este temeiul statului democratic.

Principiul acesta democratic este fals și iluzio-

²⁸ N. Berdiaev, *Die geistige Situation der modernen Welt*, „Die Tatwelt”, 1932, p. 175.

nist, pentru că el nu numai că nu corespunde realității, ci neagă tocmai realitatea. El este fals, pentru că neagă eternul adevăr, acela că omul nu-și este sieși nici domn și nici stăpân, că libertatea lui nu-și are temeiul în eul lui rațional, ci că omul este o creatură a lui Dumnezeu și, prin urmare, el nu poate fi liber decât în fața Creatorului său, deoarece temeiul libertății lui este în Dumnezeu. Și acest principiu este iluzionist, pentru că se fundamentează pe iluzia că natura omului este absolut bună, că răul și păcatul n-au nici o realitate în ființa omenescului. De aceea, statul democratic este indiferent față de direcția mișcării acelei „volonté générale”, cât și față de existența binelui sau a răului. „Democrația nu voiește să știe nimic de rău în om”. „Ea este tolerantă, pentru că este indiferentă, pentru că ea a pierdut credința în adevăr”²⁹; credința în Dumnezeu. Democrația ține să înlocuiască fundamentarea adevărului în Dumnezeu cu aceea că exprimarea voinței generale în sumarea mecanică a majorității reprezintă adevărul suprem. De aceea, puterea în statul democrat nu-și are temeiul în Dumnezeu, ci în omenesc. Statul democrat-liberal nu este o orânduire în slujba binelui, al cărui țel ultim este să fie ancorat în veșnic, dincolo de granițele umanului, ci o organizație al cărei fundament și țintă supremă este egoismul eului omenesc. Omul veacului nostru, descris în rândurile

²⁹ N. Berdiaev, *Das neue Mittelalter*, p. 109.

de mai sus, a cărui viață și-a pierdut orice sens mai adânc, și-a construit o formă de viață politică lipsită de orice conținut și străină de orice realitate a vieții.

Democrația nu poate, din cauzele amintite, să aibă pretenția că exprimă voința poporului. „Voința organică a poporului nu poate fi exprimată aritmetic și constatată prin numărarea voturilor”³⁰. Voința poporului se revelează în continuitatea existențială și în existența lui istorică, în structura lui intimă spirituală și, mai ales, în viața sa religioasă. Popoarele sunt mijloace prin care Dumnezeu Își realizează în timp voința Lui cea veșnică. Noi înțelegem deci prin popor nu numai o generație de indivizi care trăiesc într-un spațiu îngust și într-un timp mărginit al istoriei, înăuntrul căruia poate intra orice alt individ deosebit ca structură etnică³¹, ci popor este un întreg istoric, care cuprinde toate generațiile istorice, atât cele moarte, cât și cele vii, atât strămoșii, cât și copiii.

Poporul este o comunitate primordială a indivizilor legați prin continuitatea existențială a sângelui, prin același destin, prin aceeași tradiție de veacuri, prin aceeași limbă, prin aceleași aspirații și prin aceleași nădejdi de viitor. El este temeiul

³⁰ Berdiaev, *op. cit.*, p. 110.

³¹ Este complet fals, după noi, principiul liberal democrat înscris în constituțiile statelor democratice, care consideră că membrul unei comunități, al unui popor, devine, după un timp oarecare, orice individ, fără deosebire etnică.

existenței omenești. „Noi avem de la poporul nostru toată existența noastră, noi îi aparținem lui cu tot ceea ce noi suntem și avem. Noi avem de la el originea noastră, noi venim din adâncurile lui”³². Omul nu intră în această comunitate, care se cheamă popor, prin voința lui, căci nu prin voința lui este omul român, rus, german etc., ci el se naște în ea prin voința lui Dumnezeu, Care-l leagă pe om de această comunitate cu legătura trainică a sângelui și a răspunderii.

Statul democrat nu se fundamentează pe comunitate, pe popor, în care libertatea individuală nu se poate manifesta decât în granițele trase de legătura existențială, ci pe „societate” în sfera căreia individul este absolut liber³³. Idealismul și liberalismul fundamentează statul pe libertate, în

³² P. Petersen, *Allgemeine Erziehungswissenschaft*, p. 246.

³³ În comunitate individul este, există, întrucât el recunoaște legătura care-l leagă de poporul său ca român de exemplu, ca soț față de soția sa, ca tată față de copilul lui, și legătura aceasta îi este dată individului prin naștere. Orice ar face individul, el este ceea ce este, prin această legătură pe care el nu o poate nega sau rupe fără a se nega pe sine însuși. În societate, individul, din contră, este absolut liber, întrucât ceea ce el este, nu este prin naștere, ci prin voința lui. Societatea este constituită printr-o legătură trecătoare, prin legătura interesului individual. Individul este absolut liber să încheie un contract sau nu, după cum îi dictează interesul; în clipa când interesul lui este satisfăcut, încetează și legătura care constituie societatea respectivă.

sensul că scopul lui este, după spusele celui mai mare democrat, Kant, „de a regla în așa fel viața, încât libertatea individului singuratic să poată exista alături de a celorlalți indivizi”. Idealul statului liberal democrat și toate legiurile lui au în vedere pe omul autonom și liber; își are temeiul, așadar, în societate, și nu pe omul responsabil în fața lui Dumnezeu și deci a poporului său. El este o glorie a eului omenesc și nu a lui Dumnezeu. Prin ideea libertății individului, ridicată de liberalism la suprema dogmă a statului, i s-a luat politicului orice sens mai adânc, transformându-l în politicianism, care asemenea unui parazit, sugerează și oștește viața popoarelor ademenite de iluzia democratică. Nerespectarea adevărului existențial, acela că statul trebuie să se fundamenteze pe comunitatea existențială pe popor și nu pe societate, pe răspunderea individului față de această comunitate, și nu pe libertate, a făcut ca la cârma corăbiei statului să ajungă indivizi care n-au nimic comun cu ființa, destinul și aspirațiile poporului și deci nici cu Dumnezeu, ci țin poporul, în numele iluziilor democratice, în lanțurile egoismului personal.

Criza democrației a început demult. Fundamentată pe credința în libertatea eului omenesc și pe iluzia omului liber, democrația a făcut ca indivizi cu aceleași interese să se unească în partide între care s-a început o luptă pe viață și pe moarte pentru acapararea puterii în stat, pentru a-și

putea satisface egoismul și interesul în virtutea cărora ele s-au constituit. De aici luptele ucigătoare și pustiitoare care umplu viața popoarelor moderne. De aceea, democrația se află astăzi în fața falimentului ei total, într-o tragică neputință, care-i anunță sfârșitul, din cauză că ea nu are „nimic organic, nimic durabil, nimic din spiritul veșniciei”³⁴. Libertatea despre care ea vorbește atât de amăgitor nu este altceva decât indiferentismul cel mai cras față de valorile etice și etnice ale omului, față de adevăr și minciună și față de Dumnezeu. Democrația moare în cele mai grozave chinuri, pentru că rădăcinile ei nu se înfig în nebănuitele și tănuitele adâncuri ale comunității omenești, ale etnicului, ale poporului, a cărui formă de viață pretinde că este, pentru că ea nu-și trage seva hrănitore din veșnic, ci numai din lumea colbului și a efemerului. Statul democrat se năruie în abis și în haos, tocmai pentru că el nu este în slujba lui Dumnezeu, ci în slujba omului.

Întregul sistem economic capitalist este un copil al aceluiași liberalism desfrânat. El nu putea să ia naștere decât într-un stat fundamentat pe societate, niciodată într-un stat al cărui temei este comunitatea, în care libertatea eului omenesc de a se împărtăși de bunuri materiale e ridicată la rangul de dogmă, în care individul „a întors cu totul spatele cerului, pentru a se putea dărui în întregime

³⁴ Berdiaev, *Das neue Mittelalter*, p. 112.

colbului”³⁵. Acest sistem este urmarea secularizării vieții economice și a negării hegemoniei spiritului asupra materiei. Economia veacului nostru a pierdut orice centru spiritual. De aceea, mamonismul a devenit idolul acestui veac. Toată energia omului este îndreptată spre exterior, și de aceea orice simbol sfânt a dispărut din viață. Locul Bisericii lui Hristos l-a luat bursa. Omul secolului al XXI-lea nu mai are nici o țintă pe firmamentul nemărginitului albastru al cerului care să-i fie stea călăuzitoare a vieții, nici o nădejde mare pentru care să lupte și să moară, ci el se colbuieste în micimea și țărâna pământului. Toată organizația economică a statelor liberal-democrate este clădită pe folosul individual și pe egoismul eului omenesc. De aceea, consecința acestui individualism egoist este criza economică în care se zbuchiuă omul modern și din care nu există nici o altă posibilitate de ieșire decât sacrificând egoismul individual în folosul comunității.

Aceeași rațiune luciferică, care a creat liberalismul, a născut și credința în materie. Credința în materie și în stăpânirea ei absolută prin omul rațional a dus, pe deoparte la depărtarea omului de izvorul irațional al vieții, și pe de altă parte la tehnica de astăzi, de care noi suntem așa de mândri. Intelectualizarea omului până la osificare a avut drept urmare mecanizarea și tehnicizarea

³⁵ Berdiaev, *op. cit.*, p. 33.

vieții. „Minuni ale tehnicii transportă pe om, fără nici o oboseală, de la oraș la oraș, de la o țară la alta, și facilitează trimiterea cuvintelor peste mări și continente până în cele mai îndepărtate colțuri ale pământului. Cu toate acestea, oamenii se simt tot mai singuri, trăiesc tot mai străin unul de altul și viața lor a devenit, în mijlocul atâtor bogății ale tehnicii, goală și lipsită de orice sens”³⁶, căci mașina a omorât sufletul omului. „Mașina, tehnica și puterea pe care acesta o aduce cu sine, creează himere și fantome care conduc viața omului la ficțiuni, deșteptând impresia celor mai înalte realități”³⁷. Minunea tehnicii este o dovadă a puterii inventive și născocitoare a omului.

Spațiul a fost nespus de mult lărgit și puteri nebănuite ale naturii au fost puse în serviciul omului. Însă omul n-a știut să rămână stăpân al creației lui; de aceea, mașina a pus stăpânire pe el, făcându-l sclav al ei, mecanizându-i viața și omorându-i sufletul. „Tehnica a devenit scop și omul mijloc”³⁸. Lucrul omului a pierdut, sub sclavia mașinii, orice sens metafizic. „De aceea, problema tehnicii este o problemă spirituală, o problemă care privește destinul și atitudinea lui față de

³⁶ Hans Zbinden, *op. cit.*, p. 109.

³⁷ Berdiaev, *Die geistige Situation der modernen Welt*, în „Die Tatwelt”, p. 175.

³⁸ *Ibidem.*

Dumnezeu”³⁹. Lucrul omului evului mediu era purtat de un sens adânc metafizic. Se simte și acum acest fapt în cupolele domurilor, clădite și inspirate de dragostea și dorul omului după supranatural. Tehnica a făcut ca să dispară orice sens din lucrul și faptele omului. Ea a lărgit prăpastia dintre om și Dumnezeu, raționalizând și organizând viața până la absurd, făcând prin aceasta imposibilă orice revelație a iraționalului în această viață. De aceea „omul voiește să se regăsească pe sine [...] căci el nu mai are nici un sens de când servește numai mașinii. Mașina i-a furat sufletul. Tot ce trăim noi astăzi nu este altceva decât lupta uriașă pentru salvarea omului, lupta sufletului cu mașina. Noi nu mai trăim, ci suntem trăiți. Noi ne mândrim că suntem stăpânii și maștrii mașinii, dar răzbunarea ei ne-a înghițit.

Întrebarea este dacă nu se va întâmpla o minune pentru ca omul veacului acestuia, lipsit de suflet, decăzut și îngropat, să învie iarăși”⁴⁰.

Temeiul existenței omenești a început să se clatine. Biserica și diferitele confesiuni mai dăinuiesc încă, însă, în inima omului modern, religia nu mai există decât ca o mângâiere în clipe de deznădejde și în impasurile grele ale vieții, și

³⁹ *Ibidem*, p. 177.

⁴⁰ Herman Bahr, în cartea sa „Der Expressionismus” cit. după Leisegang. Deutsche Phil, în 20 Jahrhundert. Hirth, Breslau, 1928.

nicidecum ca energie a vieții. „În timp ce Biserica, ca putere politică, este foarte influentă, se pare că, credința religioasă a dispărut complet din inima individului”⁴¹ [...]. Omul modern, îmbătat de efeme-rele succese ale intelectului său, combate religia și Biserica cu toate mijloacele. Dacă la începutul așa-zisului veac al luminii Biserica era atacată numai de corifeii unei științe trufașe și rău înțelese, ura împotriva dumnezeieștii instituții a pătruns până în cele mai adânci pături ale poporului. Aceasta nu se întâmplă numai în Rusia, unde puternicii zilei nu se dau înapoi de la nici un mijloc de a nimici orice sentiment religios în sufletul poporului, ci aproape în toate statele fundamentate pe iluzia liberalismului democratic și indiferentismului religios se caută a se înlocui instrucția religioasă creștină cu morala filozofică, propagându-se o școală în care religia să fie predată facultativ. Astăzi, mai mult ca oricând, religia, Biserica și educația religioasă sunt respinse pe cele din urmă poziții de apărare; de aceea este așa de mare tragismul și dezorientarea, deznădejdea și imoralitatea în care se zbat generațiile veacului nostru.

Dacă vom căuta mai departe, după cauzele crizei spirituale, vom găsi că una din aceste cauze este marea influență a naturalismului. Științele naturale, cu impunătorul lor progres în cunoașterea și stăpânirea legilor naturii, au făcut ca gândirea

⁴¹ Jaspers, *Die geistige Situation der Zeit*, p. 125.

omului să fie nespus de trufașă. În locul credinței în revelația lui Dumnezeu în Iisus Hristos, ca o minune a iubirii lui Dumnezeu pentru mântuirea omului căzut în păcat, au intrat calculul rece și simțul practic, care au pus în locul lumii create și purtate de Dumnezeu, pe aceea în care domnește atotputernica lege a cauzalității. Urmarea a fost că minunea, „des Glaubens liebtes Kind”, și misterul au dispărut din lume, știința pozitivă a conceput o lume în care religia și-a pierdut orice drept la existență, lumea creată de spiritul omului. Știința trufașă a naturii a făcut pe om să creadă în iluzia atotputerniciei spiritului său și să considere că e de ajuns să se încreadă în puterea lui de invenție, pentru a învinge toate piedicile ce-i stau în cale și pentru a putea să guste norocul suprem al vieții. Veșnicul, supranaturalul, supratemporalul, valorile eterne, așa cum le propovăduia religia, nu mai înseamnă nimic, și asta din cauza amintită mai sus; religia nu mai este pentru pozitivistul îmbibat de cunoștințe naturale decât o construcție a rațiunii omenești. Omul este o simplă ființă naturală, ca și animalul, ca și planta, numai că el este mai bine organizat decât acestea și, de aceea, el are posibilitatea să domine pe cele dintâi; dar, ca o creatură a naturii, omul rămâne mereu sclavul legilor acesteia: „Totalitatea, întregul existenței este asemenea unui mecanism uriaș, nemărginit, în care omul este numai o părticică infimă, o za într-un lanț nesfârșit, o picătură în oceanul fără fund al Universului; omul este o parte din lumea lucrurilor, el este un lucru între

lucruri”⁴². Concepția aceasta naturalistă a dus la același rezultat, contribuind la dispariția oricărui sens mai adânc al vieții. Despre o creație a omului ca o încoronare supremă a creației dumnezeiești, despre o cădere a omului în deznădejdea păcatului, despre mântuirea lui, cât și despre viața cea veșnică, nu încape aici nici o vorbă. Credința religioasă, și noi înțelegem aici credința creștină, și-a pierdut pentru naturalistul modern orice sens. Consecința ultimă la care a dus acest fel de a-l privi pe om și de a privi lumea în care el trăiește, a fost aceea că omul a devenit un simplu atom, lipsit de orice valoare, într-o existență în care religia, ca Bunavestire a unui transcendent și credința într-un imperiu, care nu e din această lume, nu mai are nimic ce căuta. Omul crede numai în sine și în rațiunea sa, prin care el nădăjduia că va dezlega ultimul mister al lumii, și, pentru că până acum nu i-a reușit să facă acest lucru, el a început să se îndoiască și de rațiune, intensificând astfel tragismul crizei în care el se află până în nemărginit.

Un sentiment de nedescris face ca omul veacului nostru să fie nespus de chinuit de groaza prăvălirii în abis. „O frică nemaivăzută este înspăimântătorul însoțitor al omului modern”⁴³. Oriunde privește el, nicăieri nu vede o perspectivă mai senină. Totul s-a năruit în fața scepticilor săi

⁴² Dr. N. Balcă, *Problema existenței omenești în gândirea modernă*.

⁴³ Jaspers, *Die gestige Situation der Zeit*, p. 557.

ochi. Poate că sfârșitul său s-a apropiat și nici o scăpare nu mai este posibilă. Trebuie oare să ne prăvălim în prăpastia deschisă înaintea noastră? Sau să nu ne încredem în glasul profeților ce ne vestesc apusul lumii noastre moderne? Noi n-avem nici un motiv să fim prea optimiști. Deznădejdea și haosul în care trăim noi sunt nespuse de mari, și energiile nimicitoare ale minciunii și ale trufiei omenești au pătruns adânc în viață. De aceea se pune întrebarea chinuitoare dacă mai este posibil ca omul acestui veac, care s-a dezobișnuit de a mai avea vreo venerație și vreun respect față de o autoritate exterioară lui, va recunoaște iarăși pe Dumnezeu ca Domn al lui? Răspunsul pozitiv la această întrebare face ținta și scopul vieții aceluia care n-au pierdut orice nădejde, ci au siguranța „că noi nu suntem părăsiți, că în lume nu sunt active numai energiile naturale, bune sau rele ale omului, ci că și puterile supranaturale și supraomenești lucrează și ajută aceluia care se ostensc pentru împărăția lui Hristos”⁴⁴.

Criza în care trăim noi este ceața de după o furtună puternică, dar ea este în același timp ceața creatoare a erei noi, sau, cum zice E. Günther Gründel, ea este „der Morgennebel eines neuen Tages”. Este „răsăritul zilei a patra a creației omului apusean”, și zbuciumările unui veac ce se sfârșește și care au încins întregul glob pământesc sunt în același timp durerile nașterii unei noi epoci. Cu

⁴⁴ Berdiaev, *op. cit.*, p. 188.

aceasta voim să simbolizăm apunerea epocii luciferice, cu tendința ei nețarmurită după libertatea eului omenesc, care a distrus toate legăturile și tot sensul supranatural al vieții. Lucifer a ademenit pe omul veacului nostru pe înălțimile trufiei, dându-i toate bogățiile pământului, numindu-l domn al universului, dar i-a furat în schimb sufletul. Trezit acum din cea mai ademenitoare și mincinoasă promisiune, a celui mai ispititor dintre toți diavolii, Faust a rupt pactul cu Lucifer. Acesta este sensul adânc al zbuciumului apocaliptic prin care trece veacul nostru.

Furtuna a început să lase din puterea ei și, la orizont, se arată binefăcătoarele raze ale soarelui. Nădejdi noi au început să încolțească în sufletul generațiilor tinere ale tuturor popoarelor. Părăsirea iluziilor, cu care Lucifer îl amăgise, a început. Lumea clădită pe fundamentul trufiei idealismului-umanist se năruie. Tot mai mult își face loc în gândirea și sufletul acestor generații părerea că o singură ieșire există din impasul mare în care acestea se află: Evanghelia. Noi credem, ca marele rus Berdiaev, că haosul în care acest veac se zbuciumă nu este altceva decât sfârșitul tragic și falimentul total al iluziilor umanist-idealiste, individualiste, liberaliste și democratice, dar și începutul unui timp nou, în care Dumnezeu va deveni iarăși centrul vieții, al simțirii și al gândirii omenești. Și zorile acestui veac, în care revelația religioasă va fecunda iarăși viața omului, ajutându-l să se regăsească pe drumul care duce la Biserica mântuitoare, au început să se arate. Noi

credem că vom fi martori și conviețuitori ai veacului unui nou om care, rupând zăpășul cu Lucifer, se va întoarce umil sub crucea lui Hristos. Noi credem într-un stat în care adevărul dumnezeiesc va fi realizat.

Din cele de mai sus, putem concluziona că actuala criză este o criză a omului apostat și întors cu totul de la Acela Care l-a creat. Din clipă în clipă, situația devine tot mai tragică, scufundarea în haos, apunerea culturii și dispariția vieții în nonsens devin iminente. Crize economice și financiare au cunoscut și alte timpuri; criza actuală este o criză la răspântia celor două veacuri. Ea nu este numai o criză culturală, ci o criză a omului. Cauzele ei sunt, după cum am arătat noi, trufia și nebuna încredere a omului în rațiunea sa, ruperea și negarea oricărei legături a omului cu supranaturalul, cu Dumnezeu, și negarea legăturilor existențiale, date prin creație, ale omului cu semenii săi.

De acum, salvarea acestui om nu este posibilă, decât printr-o convertire a lui la Evanghelia mântuitoare. Numai în Hristos și prin Hristos mai poate fi omenirea veacului scăpată de la prăvălirea în abisul în fața căruia ea se află. Numai pe Hristos se poate fundamenta o nouă orânduire a comunității omenești. Din această constatare rezultă uriașa răspundere și greaua misiune a celor chemați să realizeze adevărul creștin în conștiința și inima omului acestui veac de apocalipsă.